

Ett djärvt försök

Jorma Kallenaudio, *Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikka 1917–1955* [Finland såg sig för. Det självständiga Finlands utrikespolitik 1917–1955]. Tammi. 389 s. Ill. Helsinki 1985.

Historiker i Finland vågar i allmänhet inte skriva översiktsarbeten, vare sig i allmän eller Finlands historia. Till en del har rädslan och oviljan föranletts av de snedvridna bedömningskriterierna vid tjänstetillsättningar där endast specialundersökningar, monografier tillmäts verkligt värde. Läget är ett annat på andra håll i Europa, där kända historiker publicerar omfattande översiktsarbeten om såväl det egna landets som andra länders historia. För egen del vill jag inte tro att bristen på dylika arbeten i vårt land beror på avsaknad av kunskaper och beläsenhet.

Det finns till all lycka uppfriskande undantag såväl i det äldre som yngre forskargardet. En av dessa djärva är docent Jorma Kallenaudio, som har gett ut ett arbete om den finländska utrikespolitikens historia: han har inte ryggat tillbaka för uppgiften även om han inte i sina tidigare undersökningar framträtt som en specialkännare av det självständiga Finlands utrikespolitik. Jag antar att impulsen till det föreliggande arbetet legat i den mycket omfattande serie av program om den finländska utrikespolitikens historia som radioredaktören Kallenaudio utarbetat.

Som sagt finns det inte många motsvarande översiktsarbeten om den finländska utrikespolitikens historia. För att fylla bristen utgavs på 1960-talet i Historian Ystäväts serie sammilverket *Itsenäisen Suomen ulkopoliittikan alkutaival* [Det självständiga Finlands utrikespolitikens första skeden]. Många studentgenerationer läste L.A. Punttilas redan klassiska *Suomen poliittinen historia* (sv. övers. *Finlands politiska historia 1809–1955*, 1964) som visserligen behandlade också annat än utrikespolitikens historia. Den fick på sätt och vis en efterföljare på 1970-talet i Rasilas, Jutikkalas och Kulhas *Suomen poliittinen historia 1905–1975*.

Det har alltså funnits en klar social beställning på ett översiktsarbete om Finlands utrikespolitik; hur har Kallenaudio då lyckats med uppgiften? Redan ur rent metodisk synvinkel är det en problematisk uppgift att skriva ett översiktsverk av detta slag. Författaren kan på sätt och vis välja mellan två olika lösningsmodeller. För det första kan han berätta "hela historien" från början till slut så kronologiskt och logiskt som möjligt. Han skapar alltså på basen av det källmaterial och den litteratur han använt en så helgjuten framställning som

möjligt som läsaren sedan upplever (eller inte upplever) som "sann". Det är alltså fråga om ett slags syntes, helhetsbild.

Den andra lösningen är mera analytisk och problematiserande varvid författaren redan i utgångspunkten erkänner, att han inte kan ha möjligheter att skapa en helgjuten och auktoriserad bild av den långa period han behandlar. I stället går han in för att "föra en dialog" med källorna eller snarare med tidigare litteratur. Härvid kan han föra fram tidigare polemiker om olika historiska frågor (inbördeskrig kontra frihetskrig, Lapporörelsens tid, drivvedsteorin, "farans år" o.s.v.).

Kallenautio har rätt långt valt den förstnämnda lösningsmodellen, något man inte bör klandra. Genom att framställa och behandla stoffet på detta sätt har han kunnat skapa ett enhetligare, solidare arbete som lämpar sig väl som lärobok eller kursbok på approbaturstadiet.

I inledningen tar Kallenautio upp en mycket väsentlig fråga rörande forskning i utrikespolitikens historia, nämligen sekretessbestämmelserna. Han betraktar utrikesministeriets beslut våren 1984 om att förlänga sekretesstiden om 40 år som skadligt. Enligt honom gjorde beslutet det svårare för honom att skriva boken. Som forskare och journalist kan jag inte annat än instämma i Kallenautios åsikt, även om man dock bör erkänna att utrikesministeriet sedermera varit rätt tillmötesgående i fråga om forskningstillstånd för "seriösa forskare". Situationen i förhållande till Sovjetunionen har dock under drygt fem års tid förändrats så mycket i öppnare riktning, att statsrådet med det snaraste borde riva upp beslutet och i stället enligt anglosaxisk modell förkorta sekretesstiden till 30 år.

Bokens inledningsår 1917 är naturligt, men däremot hade det kanske varit värt att – trots källproblemen – flytta slutpunkten närmare våra dagar. Det skulle kanske ha varit möjligt att skriva någotslags essäaktig, dryftande översikt, i högre grad bedömningar än enbart fakta, om Kekkonens presidentperiod från år 1956 t.ex. fram till den europeiska säkerhetskonferensen 1975. En sådan lösning hade i alla fall betydligt ökat bokens användbarhet som lärobok.

I detta sammanhang är det inte möjligt eller ens motiverat att företa en detaljerad genomgång av *Suomi katsoi eteensä*, men några frågor kan lyftas fram. Kallenautio förhåller sig hälsosamt kritiskt till den under Kekkonens och Bresjnevs tid etablerade myten om att Lenin skänkte Finland självständighet. Spännande är också hans jämförelse mellan Hjelt 1918 och Ryti 1944: båda slöt personligen i ett slags tvångssituation ett avtal med Tyskland. I Kallenautios tolkning rörande organisationen av det självständiga Finlands armé märks ännu bördan från det förflutna (d.v.s. Mannerheims memoarer). I det rådande läget sommaren 1918 var det nog helt förnuftigt att använda sig av den tyska sakkunskap som fanns i landet då det gällde att orga-

nisera armén. Det andra alternativet hade väl varit den ryska modellen, som inte visat sig särskilt effektiv i världskriget. Sverige hade vägrat ge bistånd och dess modell ville man inte använda. Dessutom representerade den tyska armén tidens modernaste och effektivaste krigsväsen – varför skulle man alltså ha förhållit sig negativt till den. Vid denna tid fanns ju ingen "finländsk lösningsmodell" – den gamla värnpliktiga armén hade ju närmast varit "en" "operettarmé", som Harald Öhqvist sarkastiskt konstaterade på 1920-talet.

Ett annat mytiskt påstående gäller bristen på erfarenhet inom den finländska utrikespolitiken. För det första var finländarna förvisso inte de enda som var oerfarna. Efter första världskriget uppstod en hel rad nya stater och i alla dessa hade man inte ens det mått av erfarenhet som Finland hade. Finländarna hade ju under över ett sekel varit tvungna att sköta sina mer eller mindre problematiska Rysslandsrelationer. Inte heller de gamla europeiska stormakternas ställning var avundsvärd i detta avseende eftersom *l'ancien regimes* ofta aristokratiska tjänstemän som haft hand om utrikespolitiken till största delen hade skjutits åt sidan i Tyskland, Österrike, Ungern och Ryssland. Också dessa länder började från början.

Kallenautio citerar (s. 106) direkt ur J.K. Paasikivis anteckningar en kritisk sats om Nationernas Förbund och finländarnas blåögdhet. Han förhåller sig kritiskt till yttrandet, men jag kan ändå inte helt förena mig om hans tolkning, att man i Finland omedelbart efter Hitlers makttillträde skulle ha insett att allt som fanns kvar av NF var en krossad dröm. Det var nämligen inte fråga om NF-idealism som sådan. Redan från första början fanns det mycket få som förhöll sig på detta sätt i Finland. Frågan gällde något helt konkret: hur utnyttja NF:s sanktionssystem så att man kunde binda de skandinaviska länderna och framför allt Sverige till försvaret av Finland. Den finländska utrikespolitiska ledningen försökte hålla liv i denna "instrumentella modell" ända till år 1938. NF och dess sanktionssystem bildade ett politiskt godtagbart medel att få militärt och materielbistånd.

Kallenautio hävdar (s. 148) att Svinhufvud och de andra högerpolitikerna förhöll sig skeptiskt till den nordiska orienteringen. Doc. Timo Soikkanen har emellertid i sin avhandling *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus?* kommit till motsatt slutsats. Han talar också om en konservativ ledande grupp som i själva verket kraftigt stödde det nordiska samarbetet.

Kallenautio förhåller sig med berömvärd sunt förnuft till de s.k. Jartsev-förhandlingarna. För det första placerar han in dem i rätt sammanhang; de har också enligt min mening fått en oproportionerligt viktig roll i forskningen rörande vinterkrigets bakgrund, vilket samtidigt lett till att de överskuggat andra lika viktiga utvecklings-

linjer. Man har också i alltför hög grad fäst uppmärksamhet vid frågan om Jartsevs person. Kallenautio konstaterar också, att "slutresultatet skulle knappast ha blivit ett annat, även om förslagen skulle ha framförts av någon annan än Jartsev". Frågan gällde en vittbärande princip: hörde Finland till ett säkerhetspolitiskt system med centrum i Moskva eller i Stockholm. Svaret torde ha varit givet för envar.

Kallenautio lyfter på ett intressant och nytt sätt – visserligen på basen av Walthers – fram frågan om NF:s roll och betydelse under vinterkriget. Kriget har ju i allmänhet betraktats som världsorganisationens definitiva skeppsbrott. Så var inte fallet, utan biståndsåtgärderna under vinterkriget utgjorde den största operationen av detta slag i hela NF:s historia. Beträffande händelserna efter andra världskriget må konstateras att redan Kallenautio på ett mycket synligt sätt lyfter fram general Erik Heinrichs insats i det skede då Vsb-pakten utformades. Det är också uppenbart att denne militärs och diplomats betydelse i framtiden kommer att värderas högre i Finlands efterkrigstida historia.

Några fel sticker också i ögonen: den svenska utrikesministern år 1923 hette *Carl* inte Karl Hederstierna, generallöjtnant Östermans förnamn var inte Harald (som Öhquists) utan *Hugo*, försvarsminister Niukkanen kunde knappast i vinterkrigets slutskede hoppas på en gräns som löpte söder om Viborg och *Onega*.

Allt som allt är Jorma Kallenautios bok omsorgsfull och flytande historieskrivning. Den hade kunnat läggas upp på ett annat sätt, men hans lösning försvarar väl sin plats. Man hoppas att tidsgränsen kunde flyttas fram t.ex. till slutet av Kekkonens tid ifall en ny upplaga blir aktuell. Det djärva försöket har resulterat i en mycket högklassig bok.

Martti Turtola

Biografi över Heinrichs

Martti Turtola: *Erik Heinrichs. Mannerheimin ja Paasikiven kenraali*. [Erik Heinrichs. Mannerheims och Paasikivis general]. Otava. 324 s. Keuru 1989.

Generalen av infanteriet Erik Heinrichs (1890–1965) är till den grad omskriven och för den historiskt intresserade välbekant att den på hösten 1988 utkomna biografien nästan kom som en överraskning.